

ВИТОКИ КОГНІТИВІЗМУ У ФІЛОСОФІЇ ТА ЛІНГВІСТИЦІ.

Стаценко О. М., викладач кафедри іноземних мов

Людство, починаючи з часів античності, шукає відповіді на питання про походження мови в теоріях про «правильності іменувань», а також у двох антагоністичних напрямках: «фесей» і «тесей». Перша з яких вже відстоювала біологічний, природний характер мови, а друга стверджувала свідомий, артифіціальний характер появи мови в соціумі, не пов'язаний з сутністю речей. Ці доктрини продовжували існувати в європейській лінгвістиці досить довгий проміжок часу, вони не втратили своєї актуальності і в період середньовіччя, а також в епоху Відродження і Просвітництва, аж до початку ХІХ століття.

Без сумніву, ці дві контрадикторні теорії перепліталися з міркуваннями номіналістів і реалістів, які дискутували про реальність і апіорність основоположних понять. Актуальними для наших досліджень є міркування французького філософа П'єра Абеляра, який цікавився і питаннями співвідношення думки і мови. Деякі дослідники його праць співвідносять погляди Абеляра з поглядами помірних реалістів, інші ж доводять його причетність до номіналістів. Розмірковуючи про різноманіття значень слова, вчений висуває свою теорію про три види значень: інтелектуальне, уявне (чуттєве) і істинне (або реальне). Перше з них, інтелектуальне значення, є результатом розумової діяльності, в результаті чого відбувається створення понять. Однак, розумові процеси не завершуються на даному етапі, а трансформуються в образи предметів навколишньої дійсності: «ми створюємо образи, як знаки, що позначають не просто образи, а через них відносяться до речей (*imagines tantum pro signis constituimus non eas quidem significantes, sed in eis res attendentes*). Іншими словами образи (*figmenta animi*) розглядаються як "знаки"» [цит. по Десницька, 1985: 261]. Виходячи зі сказаного, є можливим простежити, що появі речового образу, породженого уявою, передують розумовий процес, створює поняття.

Пізніше, протилежні течії картезіанців і сенсуалістів, які обговорювали вплив міркування і чуттєвого досвіду на становлення мови, продовжили дослідження людства про походження мови. Разом з тим, з початку ХVІІІ століття намітився істотний науково-філософський прорив у проблемі походження мови (Ж. Ж. Руссо, І. Г. Гаманн, І. Г. Гердер). І саме інтерес до з'ясування співвідношень між мисленням людини і мовою, яка послугувала знаряддям для створення людської думки, неминуче призводив вчених до досліджень природи мови. Значущими для нашого дослідження є робота німецького філософа і письменника І. Г. Гердера «Трактат про походження мови», в якій він говорить про антропоцентричний принцип походження мови, вважаючи її виключно людським надбанням.

Продовжуючи дослідження І. Г. Гаманна у даному напрямку, а іноді і спростовуючи його, вчений так пояснює походження звукової системи мови: «Справа не в будові рота людини, це не створює мову, бо, навіть будучи весь вік звій німим, людина, залишаючись людиною, мислить, і мова тим самим покоїться в його душі. Справа не в породжуваних почуттями криках, не в принципі наслідування, закладеному в душі, бо мова була створена не одухотвореною машиною, а мислячою істотою. Можливі випадки наслідування природі не більше як один із засобів досягнення єдиної мети, яка буде пояснена в подальшому. І вже менш за все може йти мова про змову, про добровільну угоду суспільства: адже навіть дикун, самотній дикун, що живе в лісі, і той мав би створити собі мову для самого себе, навіть якщо б він і не говорив на ній ніколи. Мова з'явилася результатом угоди, яку душа його уклала сама з собою, і ця угода була настільки ж неминучою, як і те, що людина була людиною» [цит. по Амірова, 2005: 294]. Відчуваючи внутрішню потребу висловити глибинну людську природу, індивідуум створює звукову мову як знаряддя для задоволення своїх афіліацій, тобто прагнення людини перебувати в суспільстві з іншими людьми, потреба в створенні теплих, емоційно значущих відносин з іншими собі подібними, прагнення до зближення і спілкування. Таким чином, І. Г. Гаманн, а потім І. Г. Гердер внесли сумніви в загальноприйняте положення про першорядне значення мислення і супутньому положенні мови, яка нібито не приймає участі у формуванні думки.

Підсумком розвитку теоретичних досліджень в даній області стала концепція В. фон Гумбольдта, основоположника теоретичного мовознавства, якому вдалося побачити і встановити зв'язок між мовою і мисленням, розкрити протиріччя, що існували між цими явищами, і віднести їх до антиномій, створюючи філософію мови. Згідно В. фон Гумбольдта, мовні здібності закладені в мисленні і є сутнісною специфікою людини, а мова - «інтелектуальний інстинкт». Вчений говорить про тісний взаємозв'язок розвитку мислення і мови в антропогенезі та про неправильність підходу до розгляду проблеми походження мови виключно в мовознавчому руслі. І. Кант, чий безсумнівний вплив на світогляд В. фон Гумбольдта поліг в основу концепції лінгвіста про «внутрішню форму мови», виділяв три форми пізнання: чуттєвість, розум і мислення. Апіорні судження І. Канта виділяє особливо, важливим є і його визначення антиномій. За переконанням І. Канта, за допомогою апіорних форм розуму різні чуттєві сприйняття знаходять єдність, вища форма якого полягає в єдності самосвідомості.